

A magyar nemzettudat kis-tükre

Beöthy Zsolt irodalomtörténeti szintéziséről

A honfoglalás millenniumára megjelent, eredetileg kevesebb mint kétszáz lapos könyv, *A magyar irodalom kis-tükre* Beöthy 1895/96-os szemeszterben tartott egyetemi előadásaira épült, s még szerzője életében további öt bővített kiadást ért meg. Beöthy Zsolt legnagyobb hatású munkáját az alábbiakban három szempontból vizsgálom: először s a vizsgálat tárgyának jellegéből fakadóan legrészletesebben a nemzeti diskurzus részeként, azaz elsősorban eszmetörténeti megközelítésből értelmezem; másrészt mint irodalomtörténetet teszem mérlegre; harmadrészt pedig a nemzeti irodalomról alkotott koncepciójának kritikátörténeti összefüggéseit vizsgálom.

A 19. század végi magyar nacionalizmus tagadhatatlanul legjelentősebb eseménye a honfoglalás ezeréves megünneplése volt. Számos reprezentatív aktus mellett a történeti diszciplínák saját tárgyuknak megfelelően bemutatták és megírták a magyar nemzet ezeréves történetét. Ezek közül is kiemelkedik a Beöthy Zsolt szerkesztette *A magyar irodalom története (Képes díszmunka két kötetben)* című könyv, valamint *Az ezredéves magyar állam és népe* című, Dr. Jekelfalussy József szerkesztésében megjelent kiadvány, melyben kitüntetett helyen s irodalomtörténeti szakmunkához képest átfogóbb szimbolikus jelentést kapva¹ olvasható *A magyar szellemi élet fejlődése* címen Beöthy irodalomtörténeti tanulmánya. Miként Dávidházi Péter írja:

Az irodalomtörténeti áttekintés, mely pedig (Toldyétól eltérően) már nem foglal magába filozófiai vagy teológiai szerzőket, itt úgy lép mindenféle földi és transzcendens tárgyú gondolkodás helyére, ahogy a kitáguló és felmagasztosuló magyar írói szerepkör lényegül át (szinte mindmáig hatóan) a gondolkodó és az *írástudó*, vagyis egy szellemi, sőt transzcendens sugallatú irányadó szerepévé.²

Ebbe a tudománytörténeti sorba tartozik *A magyar irodalom kis-tükre* is, mely – szintén Dávidházi gondolatmenetét követve – egy másik jelentős funkcióváltásra is szemléletes példával szolgál. A millennium idejére ugyanis a történeti tárgyú eposz végkép idejémtúlttá vált, s mint műfaj már nem volt képes meggyőzően reprezentálni a Kárpát-medencei magyarság történeti szupremáciáját, ezért szerepét ekkorra az irodalomtörténeti nagybeszélés vette át,³ megőrizve az eposz bizonyos műfaji jellemzőit.

1. Dávidházi Péter: *Egy nemzeti tudomány születése: Toldy Ferenc és a magyar irodalomtörténet*. Budapest, Akadémiai, Universitas, 2005. 866.

2. Dávidházi: *Egy nemzeti tudomány születése*. 866.

3. Dávidházi Péter: *Egy nemzeti tudomány születése*. 852–853.

Beöthy *Kis-tükre* a bevezető eredetmondai felütésével indul, a szerző a Volga-melléki lovas alakját jeleníti meg, mely Árpád fejedelem irodalmi figurájából formálódott, s mint ilyen nemcsak a magyar harcos archetipusát, hanem a nemzeti jellemet is megtestesítette.⁴ A nemzeti eposz hőségének szerepét Beöthy irodalomtörténetében a megszemélyesített s ekképpen ténylegesen cselekvő nemzeti lélek veszi át. „De utóbb,” – írja Beöthy Katona József kapcsán – „a negyvenes években a nemzeti lélek ráismert magára benne s lelkesedő tapssal kereste ismeretlen költőjét, ki azonban már akkor rég a kecskeméti temetőben pihent.”⁵ A „nemzeti lélek” mint „szellemi alapelv”⁶ tehát azok lelki közössége, akik a nemzethez tartoznak, s ennek a szellemi-lelki összetartozásnak a kifejeződése a közös nyelven megszólaló nemzeti irodalom. Az, hogy a nemzeti lélek milyen erővel képes megnyilatkozni az irodalmi műben, határozza meg a szöveg és szerzője helyét a nemzeti irodalom Beöthy-féle kánonjában.⁷ Ez azonban csak a gondolkodásmód formális kereteit adja, mely azáltal és úgy telítődik (elsősorban morális) tartalommal, ahogy azt a történetíró meghatározza. Beöthy esetében ezek kifejezetten férfias, katonai erények: bátorság, egyenesség s a nemzeti érdek iránti elkötelezettség, áldozatkészség. Ez a kano-nizációs szempontrendszer eleve szűkre szabja azt a teret, amelyben például a női szerzők tárgyalására, vagy a fent leírt erkölcsi mintáktól eltérő magatartásformát képviselő szerzők értékelésére sor kerülhetne, a *Kis-tükör*ben pedig az egész 18. század megkapja a „nemzetietlen kor” minősítést.⁸

A nyitókép, mellyel Beöthy irodalomtörténetét indítja, a honfoglalás előtti elképzelt történelmi pillanatot ragadja meg, amikor a (finn)ugor eredetű magyarság vándorlása során már összeolvadt a harci erények eredőjeként tételezett török elemekkel (a későbbi kiadásokban erre rakódik rá a turáni eredet képzete), ennek az összeolvadási folyamatnak az eredményeként jött létre a *Kis-tükör* bevezetője szerint a magyar nemzet, s ekkorra alakult ki a magyar lélek azóta változatlan alapkaraktere. Erre az eredetmondát megalapozó nemzetkarakterológiai felütésre irodalomtörténeti szintézisében azért volt szüksége Beöthynek, mivel felfogása szerint az „irodalom a nemzeti lélek világos és közvetlen megnyilatkozása lévén, benne található meg legkönnyebben a nemzeti észjárásra jellemző sajátosságokat”.⁹ Noha a *Kis-tükör* bevezetője és irodalomtörténeti tárgyalásmódja a millennium nemzeti diskurzusába illeszkedik, *Az irodalomtörténet elmélete* című előadásorozatában Beöthy a nemzetet alakító tényezők elméleti kifejtését is megadja. Négy elemet különböztet meg: a „fajt” (a közös leszármazásból eredő öröklött testi és

4. Dávidházi Péter: *Egy nemzeti tudomány születése*. 86o.

5. Beöthy Zsolt: *A magyar irodalom kis-tükre*. Budapest, Athenaeum, 1896. 92.

6. Vö. Ernest Renan: *Mi a nemzet?* In: Bretter Zoltán, Deák Ágnes (szerk.): *Eszmék a politikában: A nacionalizmus*. Pécs, Tanulmány, 1995. 171–187. 185.

7. Beöthy Zsolt: *Az irodalomtörténet elmélete*. Sajtó alá rendezték a Dr. Lázár Pirooska leánygimnázium diákjai. Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1940. 59.

8. Beöthy: *A magyar irodalom kis-tükre*. 63.

9. Beöthy: *Az irodalomtörténet elmélete*. 33.

lelki tulajdonságok), a „lakóhely természetét” (éghajlat, talaj, domborzat), „közéletet” (politikai szervezet, jogrend, vallási élet, társadalom, gazdasági fejlődés), valamint a „nyelvet”.

Beöthy a *Kis-tükör* bevezetőjében utal a természeti környezet nemzeti jellemet formáló hatására, mely a vándorló magyarság számára Kelet-Európa sík vidéke. Ebből a nemcsak Beöthynél megfigyelhető felfogásból ered a magyar irodalom jellemző „poétikus tere”,¹⁰ az Alföld,¹¹ mely – legalább Petőfőtől kezdve – jellemzően a „haza” fogalmát megtestesítő tájként értelmeződik. A nemzeti érdek iránti elkötelezettség Beöthy felfogása szerint a harmadik nemzetalkító tényezővel, a magyar alkotmányossággal s a „szabad” politikai intézményrendszerrel függ össze, mely mint történeti kontextus irodalomtörténetének keretézését adja, s rávilágít arra is, hogy nemzetkonceptiója a nemesi nemzet fogalmának transzformációjaként jött létre. Noha Beöthy hivatkozási alapja főként Taine-nek az irodalmi mű keletkezését meghatározó tényezőkről („faji” meghatározottság, a mű keletkezésének ideje, társadalmi környezet) kialakított pozitivistá irodalomtörténeti tétele, Beöthy nemcsak annyiban módosítja a francia irodalomtudós megállapításait, hogy három helyett négy tényezőt állít fel, hanem annyiban is, hogy a műalkotás keletkezésének fókuszpontja nála nem a szerzőre, hanem az immanens irodalmi folyamatokhoz képest transzcendens, de a műalkotásban megnyilatkozó s ennek révén cselekvőképes nemzeti lélekre esik.

A magyar „fajiság” meghatározó maskulin-katonai (végső soron nemesi) karakterjegyeit formálja meg Beöthy a volgai lovas alakjában; a millenniumi irodalomtörténet záró fejezetének sokat idézett mondata szerint „[m]indnyájunkban van egy csepp a Volgamenti lovas véreből”.¹² Beöthy eredetmítoszából tehát a magyarság mibenlétére vonatkozó genetikai identitás gondolata is leszűrhető lenne. Dávidházi Péter elemzése azonban rávilágít arra is, hogy a genetikai identitás Beöthynél „átszemlél”, s a vérségi összetartozásra való hivatkozást ő már tudatosan metaforikus értelemben használja.¹³ Alátámasztja ezt a néhány évvel későbbi előadásorozatának az a részlete is, melyben a valóságos vérségi leszármazás elvét valló Gobineau helyett Gustave Le Bon elméletét veszi át, akinek rendszeréből a „vér tisztaságának” tétele már hiányzik.¹⁴

Beöthy volgai lovasa, mint a magyar nemzeti jellem archetípusa a finnugor és török elemek keveredéséből jött létre, s lett „kész” a honfoglalás idejére. Beöthy a magyarság Kárpát-medencei ezeréves története során is számol az idegen népelemek folyamatos

10. Anthony D. Smith: *A nemzetek eredete*. Fordította Keszei András. In: *Nacionalizmuselméletek: Szöveggyűjtemény*. szerk. Kántor Zoltán, Budapest, Rejtjel, 2004. 204–229. 221–222.

11. Gyáni Gábor: *A tér nemzetiesítése: elsajátítás és kisajátítás*. In: Gyáni Gábor: *Az elveszített múlt: A tapasztalat mint emlékezet és történelem*. Budapest, Nyitott Könyvműhely, 2010. 237–265. 252.

12. Beöthy: *A magyar irodalom kis-tükre*. 180.

13. Dávidházi: *Egy nemzeti tudomány születése*. 861–862.

14. Beöthy: *Az irodalomtörténet elmélete*. 75.

beolvadásával, s a nemzetet történetileg változó képződményként fogja fel, de az asszimilációs folyamat vezérelve nála mindvégig az örök és változatlan „magyar fajiság”. A *Kis-tükör* későbbi átdolgozásában ezt a kettősséget egyértelműen megfogalmazza: „*A mai magyar nemzet történetileg alakult; de a magyar faj alakította.* A történetet ő vezette, céljait ő tűzte ki, sőt ő csinálta s önmagát igyekezett érvényesíteni benne. Akiket az intézmények és történelem által magához kapcsolt: azokat lelkével is áthatotta, annak részeseivé tette.”¹⁵ Ez egyrészt azt jelenti, hogy abban az irodalomtörténetben, mely szerint az irodalom elsősorban a nemzeti lelket fejezte ki, az asszimiláció nem bír igazi jelentőséggel, mivel a beolvadó idegen nem módosíthatja az állandó és örök magyar jellemet, így az eredetet tökéletesen eltüntető beolvadás eredményeként a szlovák származású Petőfi is a volgai lovas szemével tekint végig a bihari rónán és a Tisza síkján.¹⁶ Ugyanezt a modellt követi az idegen (elsősorban nyugati) kulturális hatások irodalomtörténeti feldolgozása is. Beöthy ezeket nem tekinti eleve negatív jelenségeknek, de az idegen csak annyiban értékes számára, amennyiben a „magyar nemzeti érdek” saját szolgálatába tudja állítani, tehát amennyiben az idegen kultúrát a magyar tökéletesen magához idomítani képes.

Beöthy irodalomtörténet-írása szempontjából a nyelvnek kettős szerepe van. *Az irodalomtörténet elmélete* című előadássorozatában részletesen foglalkozik az egyes nyelvtípusok gondolkodásmódot meghatározó szerepével, s ezen belül a magyar nyelv jellegzetességeivel, melyek a nemzeti lélek sajátosságainak kifejezését lehetővé teszik. *A magyar irodalom kis-tükre*nek műfaji keretei között azonban nincs lehetősége a szerzőnek arra, hogy a később kifejtett nyelvelméleti problematikát akár csak részlelményekben is alkalmazni tudja. Lényegesebb ennél az a talán nem is csak látszólagos ellentmondás Beöthy gondolatmenetében, mely a nyelvnek egyrészt nemzetkaraktert meghatározó jelentőséget tulajdonít, másrészt viszont a nemzeti lélek kifejeződését nem szükségszerűen köti a magyar nyelvhez. Erre minden bizonnyal abból a pragmatikus okból volt szüksége, mivel e nélkül – a magyar irodalmat pusztán a magyar nyelven született művekhez kötve – nem lehetett volna megírni a magyar irodalom ezeréves történetét. A középkori és korai újkor magyarországi latin nyelvű irodalom bevonásával, valamint a színhagyomány útján átörökített s megőrzött népmondák irodalomtörténetbe emelésével viszont a feldolgozás időhorizontja ezer évre vált kiszélesíthetővé. Ezzel együtt Beöthy irodalomfelfogása szerint a nemzeti lélek legautentikusabban nemzeti nyelven tud megnyilatkozni, ezért lesz az irodalomtörténet kitüntetett mozzanata a magyar nyelvet a kultúra nyelvévé emelő, s ezért ez egész nemzetet átható reformáció.¹⁷

Az irodalmi szöveg nyelviségével részben összefüggő kérdés az irodalomtörténet-írás műfaji lehatárolásának problematikája. Beöthy kiinduló tétele szerint az „*irodalom*: [...]

15. Beöthy Zsolt: *A magyar irodalom kis-tükre*. Budapest, Dursusz Bt., [1992.] [reprint; eredeti kiadása: Bp., Athenaeum, 1920]. 21. [kiemelés az eredetiben]

16. Beöthy: *A magyar irodalom kis-tükre*. [1896]. 181.

17. Beöthy: *A magyar irodalom kis-tükre*. [1896]. 33–41.

az egész nemzetnek szóló elmeművek összessége”.¹⁸ Nemzet alatt pedig a szellemi életet élő művelt nagyközönséget érti.¹⁹ Ebből a meghatározásból egyértelműen következik, hogy az irodalomtörténet-írás tárgyát képező szövegek műfaji köre a szellemi élet differenciálódásával változik, folyamatosan szűkül, olyan műfajok (például szaktudományos munkák), melyek korábban még az irodalom körébe tartoztak, idővel kiszorulnak onnan. Az irodalom korszakonként változó fogalma elvezeti Beöthyt oda, hogy az „egész nemzethez szóló elmeműként” felfogott irodalom lényegének a valamennyi műnemet átható költészetet tekintse.²⁰

A nemzeti irodalom 19. századi irodalomtörténeti gondolkodásban betöltött szerepéről írott könyvének kitekintésében S. Varga Pál a volgai lovas eredetmondai alakja s a nyelv alapvetően instrumentális felfogása miatt joggal nevezi Beöthy munkáját az eredetközösségi nemzetkonceptió nemzetkarakterológiai alapon történt továbbfejlesztésének.²¹ A közös nyelv ugyanis S. Varga szerint csak viszonylag későn vált a nemesi nemzetfogalom nemzetalkotó kritériumává,²² s ez a szemléletmód ragadható meg Beöthy nyelvről való fejtegetéseinek háttérben is, amikor a latin nyelvű magyarországi irodalmat (a fentebb vélelmezett pragmatikus szemponton túl) azért is tekinti a magyar irodalom, azaz a „nemzetnek szóló elmeművek” részének, mivel a latin évszázadokon keresztül nemcsak a tudomány nyelve volt, hanem a társadalom művelt rétegeiben élő nyelvként is működött. Másrészt azonban S. Varga az eredetközösségi rendszerben felállított nemzeti irodalom *literaturaként* felfogott fogalmához az egyéni alkotóerőt, a teremtető képzelet romantikus fogalmait köti, mely Beöthy irodalomtörténetében csak korlátozottan, a nemzeti jelleg kifejeződésének alárendelve ragadható meg. Ezzel szemben azonban a millenniumi irodalomtörténet elméleti háttérének kifejtésében központi szerep jut a *poézis*ként felfogott költészetnek, melyet S. Varga a hagyományközösségi alapon elgondolt nemzetkonceptióhoz köt.

Tagadhatatlan viszont az a kapcsolat, mely Beöthy *Kis-tükrét* – S. Varga által az eredetközösségi rendszerben elképzelt nemzeti irodalom körébe sorolt – Toldy irodalomtörténetéhez kötötte, s ezt már a kortársak is érzékelték.²³ Beöthy *A magyar irodalom kis-tükrének* későbbi átdolgozásaiban művének időhatárait kitágította a millennium évéig, a magyar irodalom csúcsteljesítményét Tompa Mihály, Petőfi, s – különösen – Arany János életművében jelölte ki. Az utánuk következő évtizedek irodalomtörténeti legitimitását főként az ő általuk képviselt hagyomány folytatása jelentette. Ez a fejlődéstörténeti modell, mely végül kortársai közül Szabolcska költészetét értékeli a leg többre, rokonít-

18. Beöthy: *Az irodalomtörténet elmélete*. 12. [kiemelés az eredetiben]

19. Beöthy: *Az irodalomtörténet elmélete*. 18.

20. Beöthy: *Az irodalomtörténet elmélete*. 18–19.

21. S. Varga Pál: *A nemzeti költészet csarnokai: A nemzeti irodalom fogalmi rendszerei a 19. századi magyar irodalomtörténeti gondolkodásban*. Budapest, Balassi, 2005. 616.

22. S. Varga: *A nemzeti költészet csarnokai*. 247.

23. Kéky Lajos: *Beöthy Zsolt*. Budapest, Franklin Társulat, [é. n.]. 90.

ható Horváth János magyar irodalmi fejlődéstörténetével, Horváth irodalomtörténet-írói szemléletmódja azonban inkább köthető a rendszeres irodalomtörténetet nem író Gyulaiéhoz.²⁴

Beöthy irodalomtörténet-írói szótárából nem hiányzik a „modern” szó, s jelentőséggel bír, hogy a *Kis-tükör*-ben elsőként Kazinczy kapcsán használja a kifejezést, úgy látja, benne „először testesült meg Magyarországon a modern »literátor« fogalma”.²⁵ Ebben az értelemben a *modern literátor* korszerű, a korabeli európai kultúrákra jellemző irodalmár egyéniséget jelent. Az, hogy éppen Kazinczy kapcsán kerül elő elsőként a fogalom, jelzi annak tudatosodását, hogy a 19. század elején kezd átalakulni az irodalom szellemi és társadalmi viszonyrendszere. Az irodalom más (szaktudományos) diskurzusformáktól ekkor különül el, s az irodalmiság fogalmának átalakulásával párhuzamosan megváltozik az író társadalmi státusza is. Kazinczyban továbbá Beöthy egy újfajta szubjektivitás első képviselőjét is látja.²⁶ Lényegében tehát hasonlóan pozicionálja Kazinczyt, mint korábban *A magyar nemzeti irodalom történetében* Toldy Ferenc: Kazinczyval kezdődik a nemzeti irodalomnak az a korszaka, mely mint folyamat irodalomtörténeti szintézisük megírásakor is lezáratlan.²⁷

A magyar irodalom kis-tükrében az esztétikai szempont – miként Komlós Aladár is megjegyezte – háttérbe szorul,²⁸ s ezt nemcsak a választott műfaj szűkös keretei indokolják, hanem az irodalomtörténetet „az irodalom életének a története”-ként felfogó tudósi alapállás is, mely kiemelt hangsúlyt helyez az irodalmat alakító külső tényezők leírására.²⁹ Ezek a tényezők pedig a honfoglalás millenniumának évéből visszatekintve elsősorban politikaiak voltak.³⁰ A magyar irodalom és politika erős kölcsönviszonya Beöthy szintézisének is egyik konklúziója,³¹ s éppen ez az a pont, ahol Beöthy irodalomfelfogása néhány év múlva élesen szembekerül a magyarországi irodalmi modernségével, miközben „a nemzeti egység apológiája” a valamikori szabadelvű politikai csoport nemzetpolitikai, kulturális törekvéseivel vág egybe.

A korabeli magyar irodalom hivatalos intézményeiben betöltött szerepe Beöthyt arra kötelezte, hogy az új irodalmi jelenségekről is bírálatot fogalmazzon meg. A Kisfaludy Társaság elnökeként még 1908-ban reagált a *Nyugat* jelentkezésére, és ugyanannak az irodalomszemléletnek alapján vizsgálta a magyarországi irodalmi modernség jelentkezését, mint amivel millenniumi irodalomtörténetét írta, a későbbi irodalmi vitáktól azon-

24. Dávidházi: *Egy nemzeti tudomány születése*. 820–821.

25. Beöthy: *A magyar irodalom kis-tükré*. [1896]. 79–80.

26. Beöthy: *A magyar irodalom kis-tükré*. [1896]. 80.

27. Toldy Ferenc: *A magyar nemzeti irodalom története: A legrégebb időkől a jelenkorig*. [Budapest], Szépirodalmi, 1987. 195–213.

28. Komlós Aladár: *Gyulaitól a marxista kritikáig: A magyar irodalmi kritika hét évtizede*. Budapest, Akadémiai, 1966. 32.

29. Beöthy: *Az irodalomtörténet elmélete*. 36.

30. Németh G. Béla: „Beöthy Zsolt”: *IK*, 1963/5. 587.

31. Beöthy: *A magyar irodalom kis-tükré*. [1896]. 183.

ban tudatosan távol maradt. Tanítványa, Kéky Lajos, professzorának ezt a mulasztását szóvá is teszi egykori mesteréről írt monográfiájában, s idézi Beöthy 1912-es jegyzőkönyvi megnyilatkozását: „Mért nem írok futurista költőkről, Adyról és társairól? Ezeket csak kétféleképpen lehet tárgyalni: humorosan vagy pathologice. Én pedig sem humorista, sem pszichiáter nem vagyok.”³² Beöthy számára, aki szerint az irodalomban a nemzeti lélek nyilatkozik meg, az az irodalmi modernség, melyet Ady és a *Nyugat* képvisel, nem is tarthat igényt a magas irodalom rangjára, ezért a hivatalos irodalom intézményeinek szempontjából bizonyos funkcióévesztéssel járna akár csak kritikát is megfogalmazni róluk. Ennek ellenére Beöthy irodalomszemlélete a népnemzeti irodalomkritika alaptéziseit fogalmazta újra úgy, hogy például Gyulaihoz képest eleve jóval kevesebb teret engedett az esztétikai értékelésnek.

Beöthy is érzékelte a századelő új irodalmi jelenségeit, de a *Kis-tükör* utolsó átdolgozásakor, 1920-ban – habár a magyar irodalom történetének tárgyalásában ekkorra is csak nagyjából a millennium évéig jutott el – sem módosította irodalomtörténeti szintézisének alapkoncepcióját.³³ A hatodik kiadás előszavában írja Beöthy:

Sem világnézetemen, sem nemzeti, irodalmi vagy történeti felfogásomon nem változtatott semmit a reánk szakadt szörnyű év és a csapásait előkészítő korcs irodalom. Sőt megerősített benne. Úgy vagyok meggyőződve, hogy ez a felforgató, minden magyar hagyománnyal szakító irodalom is, rettentő következeivel új bizonyosságát, csakhogy negatív bizonyosságát szolgáltatja könyvem alaptételének. A magyar irodalom, irodalmi értékeink is, természeténél fogva nemzeti életet élt; a nemzet szíve irodalmában dobogott legerősebben. A magyar szellem folytonosságának megszakadása az irodalomban: a magyar politikai fejlődés, talán az élet megszakadása.³⁴

A nemzeti fejlődésbe vetett hitét nem törte meg a háborús katasztrófa, történelemfelfogása szerint ezek a nemzetre nézve tragikus események pusztán az ideális ívtől való elhajlást (a folytonosság időleges megszakadását), a szó eredeti értelmében vett dekadenciát jelentik, s ebbe a történelmi-logikai sorba helyezi bele a modern irodalmat is.

32. Kéky: *Beöthy Zsolt*. 197.

33. Beöthy: *A magyar irodalom kis-tükre*. [1920]. 7–8.

34. Beöthy: *A magyar irodalom kis-tükre*. [1920]. 7–8.